

foto Martijn van Schie

Hydrologische maatregelen voor weidevogels

Speciale in- en uitlaatconstructie in de Nieuwkoopse Plassen Zuid om het waterpeil stabiel te houden.

Veel weidevogelsoorten nemen in Nederland sterk in aantal af. In veel gebieden is het ondertussen 5 over 12: de weidevogels zijn er verdwenen. In veel gebieden waar nog wel weidevogels aanwezig zijn, ontbreekt een duurzaam perspectief voor de lange termijn vanwege het intensieve landgebruik. Natuurmonumenten heeft in enkele kleirijke laagveengebieden in Zuid-Holland het weidevogelbiotoop hersteld. In dit artikel bespreken we twee van deze gebieden die model staan voor twee extremen in ontwikkeling. We analyseren de ontwikkelingen van de aantallen broedende grutto's, tureluren en kieviten om zo inzicht te krijgen in de factoren en maatregelen die het succes van een weidevogelgrasland bepalen.

— Martijn van Schie, (Natuurmonumenten) en Tim Visser (student)

> De grutto, kievit en in mindere mate de tureluur zijn in Nederland belangrijke cultuurvolgers. Vooral de grutto is volledig afhankelijk van cultuurgraslanden. De graslanden worden gebruikt als broedgebied en de vogels zijn daar strikt beschermd door de flora- en faunawet. Voor de genoemde soorten zijn ook enkele Natura 2000-gebieden als slaap- of foerageergebied aangewezen. In het broedseizoen van begin maart tot eind juni hebben deze cultuurvolgers een voorkeur voor bloemrijke vegetaties met een open structuur. Verdergaande ontwatering en intensieve mestgift in bestaande landbouwgebieden zorgen er echter voor dat dergelijke vegetaties steeds zeldzamer worden. De afname van geschikt biotoop gaat

gepaard met een negatieve trend van deze cultuurvolgers. Kievit is als broedvogel in de laatste dertig jaar landelijk met ruim vijftig procent afgenomen, grutto is in diezelfde tijd bijna met zestig procent afgenomen. Alleen tureluur weet zich goed staande te houden als broedvogel. Verschillende terreinbeherende organisaties hebben zich het lot van de weidevogels aangetrokken, waardoor enkele succesvolle grote reservaten zijn ontstaan. Tevens worden steeds meer graslanden die onderdeel zijn van het 'Nationaal Natuur Netwerk' omgevormd naar het beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01). Het succes van kleine weidevogelreservaten wordt vaak betwijfeld door de aanwezigheid van versturende elementen en een hoge potentiële predatiedruk. Natuurmonumenten beheert in het Groene hart en Midden-Delfland verschillende kleinschalige weidevogelreservaten. In de reservaten Nieuwkoopse plassen Zuid en de Aalkeetbuitenpolder zijn in dezelfde periode maatregelen genomen om de negatieve trend van het aantal weidevogels te keren.

Veel te snelle
grasgroei, half mei.

foto Martijn van Schie

Gemiddeld slootpeil in
het broedseizoen.

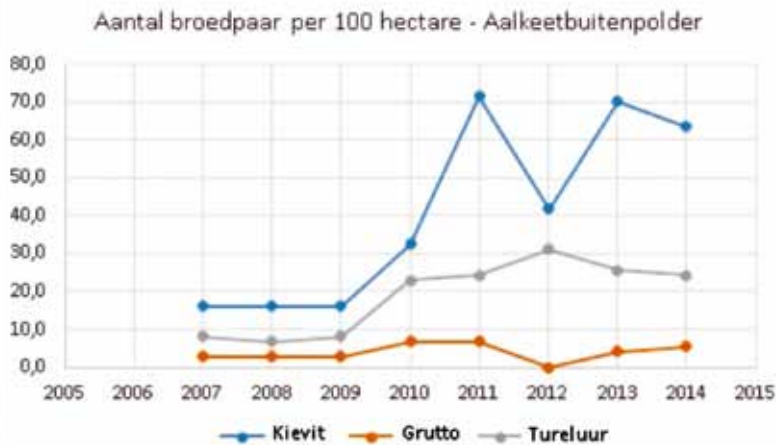
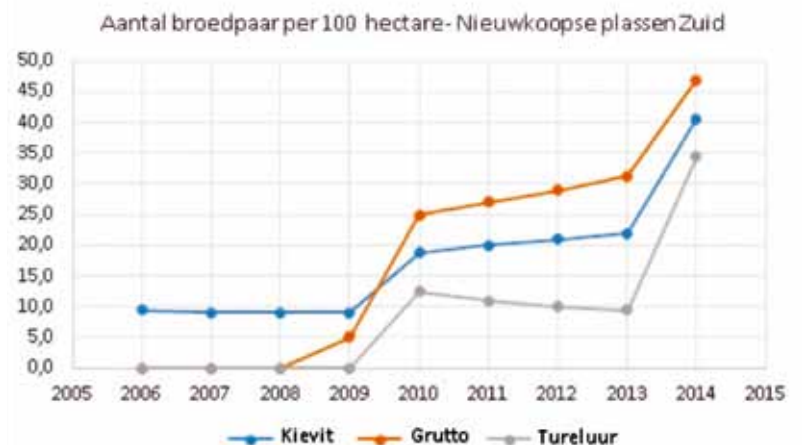
foto Martijn van Schie

Aalkeetbuitenpolder
enkele jaren na de
ingreep.

foto René Koster

Figuur 1 Aantal broedpaar per 100 hectare - Aalkeetbuitenpolder**Figuur 2** Aantal broedpaar per 100 hectare – Nieuwkoopse plassen Zuid

Nieuwkoopse plassen Zuid en Aalkeetbuitenpolder

De Nieuwkoopse plassen Zuid is een graslandreservaat van 32 hectare en maakt onderdeel uit van het Natura 2000-gebied 'Nieuwkoopse plassen en de Haek'. Het gebied ligt tussen Nieuwkoop en Bodegraven en wordt omringd door een weg, een doorgaande vaart en intensief landbouwgebied. Aangrenzend liggen de rietlanden en moerasbossen van de Nieuwkoopse plassen met alle bijbehorende fauna. Toen de verwerving ten bate van het Nationaal Natuur Netwerk voltooid was, waren de weidevogels al nagenoeg uit het gebied verdwenen. Alleen op de rand van een aantal percelen die min of meer per ongeluk onder water waren komen te staan, werden enkele succesvolle broedparen van kievit en tureluur waargenomen. De Aalkeetbuitenpolder is een gebied waarvan 74 hectare wordt beheerd als vochtig weidevogelgrasland. Het gebied ligt tussen Maasland en Vlaarding en wordt omsloten door de snelweg A20, het slibdepot annex bos- en recreatieterrein Broekpolder, een historische eendenkooi, een houtkade en intensief beheerd agrarisch grasland. In 2009 daalde de weidevogelstand tot een historisch dieptepunt van 20 broedpaar grutto, tureluur en kievit. In 2012 en 2013 is om een deel van het gebied als experiment een geëlektrificeerd schapenraster geplaatst. Dit schapenraster is bedoeld om vossen buiten het gebied te houden waardoor het gebied potentieel aantrekkelijker wordt voor weidevogels.

Hoewel de gebieden bijna 50 kilometer uit elkaar liggen, hebben ze een aantal belangrijke overeenkomsten. De bodem bestaat uit klei en veen en in beide reservaten is een gradiënt in de kleirijkdom te vinden. De beide reservaten worden verpacht via kortlopende overeenkomsten. Door inklinking in combinatie met de bodemgesteldheid is er veel reliëf ontstaan. Beide gebieden hebben een relatief ongunstige ligging voor een weidevogelreservaat doordat zij grenzen aan een voor deze soortgroep volledig ongeschikt landschap. Op relatief korte afstand van de gebieden broeden blauwe reigers, zwarte kraai, buizerd en bruine kiekendief. Ook komen in de nabije omgeving

van het gebied veel vossen voor. Beide gebieden hadden in de periode voor de herstelmaatregelen een klein oppervlakte grasland wat in het broedseizoen vochtig was en waar weidevogels succesvol hun jongen groot brachten. Gezien de benoemde moeilijkheden is voor beide gebieden de vraag gesteld of herstel van de weidevogelpopulatie nog wel mogelijk zou zijn. In beide gebieden wordt gemonitord door vrijwilligers, die de BMP-W methode van SOVON toepassen. Dit geeft inzicht in het aantal en de locatie van territoria van broedende weidevogels. Broedsucces wordt indicatief vastgesteld: een late bezoeker door de boswachters geeft inzicht of én waar de weidevogels zich in juni ophouden. Hoewel dit niet herhaalbaar wordt geregistreerd, geeft dit een belangrijke indicatie voor het broedsucces binnen het reservaat. Op basis van de waarnemingen in het veld worden beslissingen over eventuele afwijkingen in het maaibeheer gemaakt.

Herstelmaatregelen

Door de historie van gebruik en beheer werden de graslanden tot 2010 gedomineerd door snelgroeiende soorten en was het kruidenrijkdom laag. Het herstelbeheer dat vanaf 2010 is uitgevoerd heeft zich gericht op één ding: het herstellen van vochtige bloemrijke vegetaties met een open structuur. Daarvoor zijn drie maatregelen genomen. Het waterpeil is verhoogd, de bemesting is aangepast en het mozaïek van hooien en beweiding is veranderd.

Verhogen waterpeil

Met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is bepaald wat de maaiveldhoogtes in beide gebieden zijn. Er is gezocht naar een waterpeil waarbij in zeventig procent van het reservaat het waterpeil 10 cm onder het maaiveld staat gedurende het broedseizoen. Normaliter wordt gestreefd naar een zo hoog mogelijk percentage, maar omdat in beide gebieden veel microreliëf aanwezig is, lag dit percentage lager. Bij het waterpeil is uitgegaan van maximaal drie procent inundatie, om zo de beheerbaarheid niet

in het geding te laten komen. In de periode van 15 juni tot 1 februari mag de waterstand zakken tot ongeveer 30 cm onder maaiveld, zodat het grasland kan worden gemaaid met machines en intensief kan worden beweide. Om de grondwaterstand over het gehele perceel zoveel mogelijk gelijk te trekken, is er een greppelsysteem aangelegd. Doordat er weinig inundatie plaatsvindt in het broedseizoen en omdat na het broedseizoen het waterpeil zakt, blijft het reservaat goed bruikbaar voor een boerenbedrijf, zonder dat de functie van het reservaat in gevaar komt.

Mozaïek van hooien en beweiding

Op basis van de drooglegging is bepaald welke percelen worden beweide en welke percelen worden beheerd als hooiland. De droogste percelen worden beweide en de natste percelen worden gehooit. Op de drogere delen in het reservaat (dertig procent) wordt beweiding ingezet ten behoeve van de vegetatiestructuur, die door de vraat van de koeien 'open' gehouden moet worden. Voor de percelen die worden beweide, geldt een maximale veebezetting van twee koeien per hectare. Op de nattere percelen wordt minimaal 1 keer per jaar gehooit, maar niet voor 15 juni. De maaidatum is in enkele jaren zelfs uitgesteld tot eind juli vanwege de grote hoeveelheid actieve territoria weidevogels. Enkele percelen mogen in overleg wel eerder worden gemaaid, maar alleen als de weidevogels er al zijn vertrokken. Dit gebeurt vaak op drogere percelen waar niet beweide wordt; hier groeit het gras vaak nog hard. Vroeg maaien komt de verschraving van de percelen ten goede, waardoor de grasmat eerder kan openbreken.

Aanpassen mestgift

Om de grasgroei verder te temperen, is de mechanische mestgift sterk teruggebracht. Kunstmest is verboden en mechanische mestgift mag alleen nog op percelen die gehooit worden, en dan pas na de eerste hooisnede met een maximum van tien ton per hectare. Aangezien de eerste snede pas plaatsvindt na 15 juni is er in het broedseizoen geen overmaat aan tijdelijk beschikbare voedingsstoffen in de bodem. Daardoor kan

de grasmat zich vanuit weidevogelperspectief prachtig ontwikkelen. De mestgift is echter wel beschikbaar voor grasgroei in de zomer, wat een wat vollere tweede snee kan opleveren.

Effect op vegetatie

De effecten op de grasmat zijn zeer divers, afhankelijk van de drooglegging van de percelen. Vooral op de natste percelen vinden snel veranderingen plaats: Engels raaigras wordt vervangen door geknikte vossenstaart, waarna soorten als ruw walstro en pluimzegge volgen. In de percelen waar de drooglegging tussen de 10 en 20 centimeter is, treedt ook een snelle verandering op. Veldzuring, pinksterbloem en kruipende boterbloem nemen enorm in aantal toe en de grasmat 'breekt open'. De structuurverandering in de droogste percelen is wat minder radicaal. De soortensamenstelling verandert wel snel. Ook hier nemen veldzuring, pinksterbloem en kruipende boterbloem snel in bedekking toe. Deze soorten vormen samen met de grassen een dichte vegetatie die met behulp van beweiding wordt opengebroken. In de natste percelen treedt ook enige pitrusvorming op, maar deze plant maakt onderdeel uit van een mozaïek met andere soorten zonder dominant te worden.

Effect op weidevogels

In de periode voor 2007-2009 zaten er in de Aalkeetbuitenpolder gemiddeld 36,5 broedparen per 100 hectare. Deze broedparen waren nagenoeg allemaal gelokaliseerd op ongeveer 20 hectare van de polder waar de waterstand gedurende het hele jaar hoog te noemen was. In de rest van de polder waren nauwelijks weidevogels aanwezig. Na de aanpassingen in het beheer geldt er een positieve trend voor alle drie de soorten. Binnen het weidevogelgrasland bevinden zich sinds 2010 gemiddeld 116 broedparen per 100 hectare. Opvallend is de forse toename in het aantal broedparen kieviten, die vooral in het natste gedeelte van de polder broeden. In het gebied ontbreekt nog een succesvol broedende populatie grutto's. De relatieve toename tussen 2007 en 2014 is 345%.

Het gebied Nieuwkoopse Plassen Zuid laat ongeveer hetzelfde beeld zien. De aantallen grutto's stijgen echter veel sterker in dit gebied. Om deze reden en omdat de absolute aantallen voor de beheerverandering kleiner waren in dit reservaat, is hier de relatieve stijging sterker. In 2006 waren er nog slechts 13 broedparen per 100 hectare, in de periode vanaf 2010 zijn er gemiddeld 108 broedpa-

ren per 100 hectare. Anno 2014 is dit aantal zelfs gestegen tot 164,7 broedparen per 100 hectare. Dit is een stijging van ruim 1300 procent.

Predatie door de vos?

In de Nieuwkoopse plassen Zuid zijn geen maatregelen genomen om predatie door de vos te beïnvloeden. Incidenteel wordt in de directe omgeving van de Aalkeetbuitenpolder een vos geschoten. Het effect hiervan op de weidevogels is echter niet waarneembaar. In 2013 en 2014 is in de Aalkeetbuitenpolder rondom ongeveer 25 hectare weidevogelgrasland een geëlektrificeerd schapenraster geplaatst. Het gaat om percelen die voor 2010 al jaarrond vochtig waren en waar de resterende weidevogelbroedparen nog aanwezig waren. Het raster had een experimenteel karakter en had als doel eventuele predatie door vos te voorkomen. Hoewel vossen zich regelmatig in de Aalkeetbuitenpolder laten zien, is het effect van het raster niet waarneembaar. In tabel 1 is te zien dat er zowel binnen als buiten het raster een positieve trend is in het aantal broedvogels. Het aantal broedvogels buiten het raster stijgt sneller dan het aantal broedparen binnen het raster. Het percentage broedvogels binnen de

Beide gebieden hadden in de periode voor de herstelmaatregelen een klein oppervlakte grasland wat in het broedseizoen vochtig was en waar weidevogels succesvol hun jongen groot brachten. Gezien de benoemde moeilijkheden is voor beide gebieden de vraag gesteld of herstel van de weidevogelpopulatie nog wel mogelijk zou zijn.

foto Ed Zijp

rasterplek neemt af van 94% naar 53%, terwijl het aantal territoria buiten de rasterplek stijgt van 1 naar 30. Zowel de auteurs als de mensen die de BMP tellingen uitvoeren, kunnen op het oog geen verschil in broedsucces waarnemen. Zowel binnen als buiten het raster blijven actieve territoria algemeen aanwezig tot half juni.

Conclusies en aanbevelingen

Ondanks een slechte Ausgangssituatie is sinds 2010 in beide reservaten ingezet op het herstel van de weidevogelpopulatie. Hierbij heeft het beheer zich gefocust op het herstellen van vochtige bloemrijke vegetaties met een open structuur. Om dit doel te bewerkstelligen is het waterpeil verhoogd, het mozaïek van hooien en beweiding aangepast en de mestgift beperkt. De combinatie van deze maatregelen blijkt succesvol te zijn.

Naast het succes van de bovengenoemde maatregelen stellen de auteurs vast dat het plaatsen van een geëlektrificeerd schapenraster niet het verwachte effect oplevert. De aanwezigheid van het schapenraster heeft geen invloed op het aantal broedpaar en het broedsucces; zowel binnen als buiten het raster ontwikkeld de weidevogelstand zich positief. In het reservaat Nieuwkoopse plassen Zuid is niet geëxperimenteerd met een schapenraster, maar ook hier is de ontwikkeling zeer positief.

Het lijkt dat de in het artikel omschreven ontwikkelingen niet afwijkend beïnvloed worden door gebruik van óf drijfmest óf ruige mest. Sterker nog, het reservaat waar louter drijfmest wordt gebruikt, ontwikkelt zich veel sneller. Dit kan met andere factoren te maken hebben als alleen de mestgift. Het lijkt erop dat het gebruik van drijfmest in ieder geval geen beperkende factor hoeft te zijn in de ontwikkeling van een weidevogelreservaat, mits er niet meer als 10 ton per hectare wordt toegepast en de toepassing alleen plaatsvindt na 15 juni.

Het blijkt dat zelfs in een reservaat van 32 hectare een behoorlijk aantal weidevogels kunnen broeden. In het huidige subsidiestelsel SNL staat dat het beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01) wordt geclassificeerd als ‘goed’ wanneer er meer dan zestig paar weidevogels per 100 hectare broeden. In beide reservaten wordt sinds de aanpassing van het beheer ruimschoots aan deze classificatie voldaan. Met dit artikel willen de auteurs het inrichten en beheren van kleinschalige weidevogelreservaten promoten.<

Martijn van Schie,
m.vanschie@natuurmonumenten.nl
Tim Visser, 509668@student.inholland.nl

foto Arend van der Salm

In de Aalketbuitenpolder daalde in 2009 de weidevogelstand tot een historisch dieptepunt van 20 broedpaar grutto.

Tabel 1 Analyse schapenraster

Jaar	Territoria binnen rasterplek	Territoria buiten rasterplek	Totaal territoria	% territoria binnen rasterplek van totaal	Status raster
2009	16	1	17	94%	Afwezig
2010	30	10	40	75%	Afwezig
2011	45	20	65	69%	Afwezig
2012	34	20	54	63%	Afwezig
2013	46	21	68	68%	Geplaatst
2014	35	30	65	53%	Geplaatst

ADVERTENTIE

natuurwerker.nl

NATUURWERKER
BOOMVERZORGING & NATUURBEHEER

Erwin Teijgeler
T 06 – 220 83 229
E erwin@natuurwerker.nl